

מוות נטה ללון

אילת שביט

המסה הזוכה בפרס ון ליר לכתיבה מסאית 2024

מאי 2025

חמת האורחים נדחה אותו אורח שנטה ללון. עדיין הוא דר בחדר הנאה שבמלון. אבל אין מטפלים במזונותיו ואין עושים לו סעודות (ש"י עגנון, **אורח נטה ללון**, 1939).

הפגז שקטל את הבן שלי נכנס לאוהל די בשקט, ללא הזמנה. האזעקה עוד הרעישה, ולכן איש מהחיילים שנחו שם, באמצע המסדרון ההומניטרי, לא שם לב דווקא אליו. גם לא טל שלי, שהתפזר מייד. ללא סבל או כאב. נגמר.

הסלוגן של אפיקורס אמור היה לעזור לי: "כאשר אנו נמצאים, המוות אינו נמצא, וכאשר המוות נמצא, אנו איננו"; אך במקום לשחרר מהפחד הוא בעיקר קיבע את המוות כזר האולטימטיבי. לעומת זאת, שתי שיחות קצרצרות עם טל - על חייו ואפשרות מותו - העניקו לי מבט לגמרי אחר על טנטוס. גיליתי שהמוות הוא אורח; וכמו כל אורח, מעצם טיבו הוא משלב זרות עם קרבה ונוכחות בלתי פוסקת למי ולמה שנעדר. זכר השיחות הללו מותיר אותי קרועה, וכך גם הטקסט הזה נראה, אך עצם הניסיון לתאר את מה שאירע במילים מספיק ברורות, כאלה המעניקות הד לקולו שלו, אכן עוזר.

שלוש שעות אחרי הפגז, שלושה אורחים פסעו לתוך היורט המודרני שאליו פוניתי מביתי שבגליל. לא ישבתי פתח האוהל וחיכיתי להם. לא ראיתים מרחוק. לא רצתי לקראתם ולא הזמנתי אותם לבוא ולהישען תחת העץ (למרות שהצל כבר נזל מצמרת התות עד הדלת, לא נרדם). אבל הם דווקא כן באו. ולא שכחו גם לברך.

שלושת המלאכים נבחרו לדפוק על דלתי בזכות הזרות בינינו; ובהתאם לפרוטוקול כעבור שבוע הם הלכו כלעומת שבאו, לצמיתות, בלי להשאיר טלפון או כתובת. מוות נולד לנו, ושבעה חודשים קודם, בשבע בבוקר של השבעה לאוקטובר, מתחילה הספירה לבואו. ממרפסת ביתנו רואים את גדר הגבול ורן יוצא במהירות כדי להיערך לאפשרות הפלישה מלבנון. טל, עופרי ואני מחכים על הספה ורואים טלוויזיה

בלוף. למרות התקווה שטל צעיר מדי, רק לא מזמן סיים מסלול, הקריאה הגיעה ואני מסיעה אותו לנקודת האיסוף של הגדוד. הדרך רק מתקצרת, החשש רק גובר ואני מנסה שוב ושוב לא לחשוב על אברהם, לא על יצחק ובמיוחד לא על תחנת האיסוף בחול הלוהט, זו שאליה זוחלים ב"אלוהים מרחם על ילדי הגן". בדרך אנחנו מדברים על הכוחות שיש לו, על הריחות, המראות ובכלל תחושת הגועל המובנית לתוך המלחמה. כעבור שבוע, לפתע טלפון לילי. קולו רועד קצת. "אימא, שומעת? אנחנו נכנסים עוד מעט לאיזה מקום, אולי להרבה זמן, ואני לא יודע מתי אחזור". מייד גם קולי רועד. ובמעט הזמן שנותר לי אני אומרת - הכי ברור ומפורט שאני יכולה - את כל מה שיש לומר למי שאולי לא אראה שוב. סיפרתי לו מה אני אוהבת בו כל כך ועל מה אני גאה בו במיוחד, רק בו (ולא ראוי לשתף זאת כאן). ואז, למשך נצח קצר, הוא דיבר. אמר כמה הוא מאושר שאני אימא שלו, רן אבא שלו, שהוא אוהב אותנו ומודה על כך שזכה לילדות הטובה ביותר שאפשר לבקש. שנינו בכינו, והוא אמר שהוא שלם עם הכול, וחשוב לו לשמור על המקום שבו גדל כמו שהוא, כדי שעוד ילדים ייהנו מהנחלים, החברים והשלווה המדהימה שיש רק פה, באצבע הגליל.

אחרי שיחתנו ידעתי שטל נוכח בחייו, וגם נמצא בעזה. סיפרתי לעצמי שאי-הוודאות עדיפה על האלטרנטיבה (ואי כמה צדקתי!), ועדיין התעוררתי ארבע או חמש פעמים בלילה. כמעט חודשיים דממה, ופתאום טלפון לא מזוהה. עוברים יומיים, וקצת לפני חמש בבוקר אני מתייצבת בבא"ח נח"ל. מדבר, ערפל, ואינני בטוחה שהגעתי למקום הנכון. מן החושך לפתע מגיח צעיר מחוץ, סוחב תרמיל ענק, ופוסע לקראתי. נינוח באופן כמעט קיצוני ושונה מהילד המעט-לחוץ שזכרתי. הפסיעות והכתפיים רחבות יותר, הגב זקוף יותר, והחיוך הקטן התרחב וממלא את כל גופו. התנעתי, ובשמונה וחצי כבר הגענו הביתה, לגליל. קיר בטון צץ בעלייה לשער הצהוב, ושנינו צועדים בשביל צדדי כדי לא להתגלות לרחפני ותצפיתני חיזבאללה. ארוחת בוקר עם אבא, ולמרות שהשמש זרחה מזמן, המטבח די חשוך בגלל בד שחור שעוטף את כל החלונות. ההוויה בבית הזויה ומצחיקה כאחד, וטל מדבר. לא מסתיר דבר. בתחילה ייחסתי את השלווה בקולו לאתוס הגבורה וההצלחה שסוף סוף הוגשם - בכל זאת כפר גלעדי, ארגון השומר... אך גם בהמשך, עם שוך האדרנלין, השינוי בו נשמר. לבסוף לא התאפקתי ושאלתי: "תגיד טליק, מה קרה לך? זה לא נעים - אפילו דוחה - להגיד, אבל נראה כאילו המלחמה עשתה לך טוב!".

הוא חייך. "כן אימא, זאת שיחת הפרידה שעשינו! מייד אחרייך התקשרתי גם לאבא, ושנינו בכינו. ואז התקשרתי גם לעופרי, לרותם ולכמה חברים. סגרתי פינות". איחלתי לו שלא ישכח את השיעור שלמד גם בעוד חמישים שנה, והוא המשיך: "כילד פחדתי מהמוות. זוכרת? היו לי ביעותים כל לילה, אבל עכשיו, כשזה קרוב, עבר לי הפחד. ברור לי שאני יכול לחטוף כדור, וזה בסדר". הוא שוב חייך: "עם כל הכבוד לאבא, שהיה כנראה חייל טוב ממני בגילי, הוא כבר לא רץ מהר כמו פעם, וכבר לא רואה כל כך טוב". עוד חיוך: "אם לא אעשה את העבודה שם כמו שצריך, אבא יצטרך לעצור אותם פה עד שיגיע הצבא, וגם את יודעת שהוא כנראה ייהרג תוך כדי". כעבור חודש ירדנו לחופשה באילת. ישנו בוואדי, תחת חופה שחורה של שמשות בוערות, ריחפנו מעל אלמוגים צבעוניים ואכלנו דגים בשקיעה. בתוך השקט והיופי נכח כל העת פחד. תחושה מעוררת אימה ובו בזמן מאצילה אור על כל רגע ורגע. הכול נהיה בהיר, אינטימי ומאוד קונקרטי. בין ההרים לים, הוא שוב דיבר על שלמות חייו ואירח את אפשרות סופו. מוות כנתון. כעובדה יומיומית. לא דרמה קוסמית ולא שלב הכרחי בסדר כלל-עולמי נסתר.

היה נפלא, וכעבור 48 שעות באו המבשרים. במשפט השני נפתחה הדלת למוות. הכלום מייד מקיף אותי, תוחם אותי מהם, על עולמם החי, הזר והמוזר. חלל של סוף נעדר שינוי וקץ נעדר קצה (אין אפילו גבול לשאוף אליו). מול ניכור כה מוחלט, מקיף ואחיד הכול נהיה מאוד ברור, בדומה לאופן שבו טל חשב על עצמו. מול העובדה הפשוטה והבלתי נמנעת אין בי כל צורך להכחיש, להתמקח או לכעוס. מול היעדר העניין שלו בחיפוש אחר סדר קוסמי אין לי עניין למצוא חוק נסתר שייתן מענה לשאלת ה"למה?" ובעיקר "למה דווקא לו?"; היעדר הסדר לא מוביל אותי לתחושה של סרות טעם, כי טל חש שיש טעם ומשמעות לחייו; והבחירה שלו להילחם, תוך הבנת הסיכונים, מונעת ממני תחושת אשם על מותו (קטרוג עצמי עדיין נוכח, אך לא יותר משהיה בחייו).

בלילה המבשרים הלכו, אך המוות נותר ללון. לאט ובזהירות צומחת ההיכרות בינינו. הוא מתעצם מאוד בכוחו, מדייק בהיקפו, מפסיק להיות "המוות" ונהיה מה שהוא: "מותו של טל". עם בוקר, הבן שלי מקבל שם חדש: "חלל". ובאבחה נקטע העושר המבולבל, המצחיק, הנפלא והעצוב של הווייתו החד-פעמית. תוך שעותיים שני פוליטיקאים משתמשים בשמו למטרות סותרות, ואני מקבלת עשרות - אולי מאות - הודעות מאנשים שמעולם לא פגשתי, וברובן הגדול מדובר על לב שנשרף ודמעות שלא מפסיקות לרדת. אחרי שנים של טיפולי IVF ועשרים ואחת שנות חיים, דווקא משפטי הקרבה אליו הופכים את הילד שלי לקצת יותר זר. אולי משום כך פנתה אליי המראיינת החכמה וטובת העיניים וביקשה: "ספרי לי על טל". אבל דווקא כאן, ממש באותו הרגע, מתייבש לי הפה. כי אין מה לומר או לאן להימלט, כי אי-אפשר שלא לראות כיצד שתינו בונות יחדיו שיח אישי לכאורה שאינו אלא שלב הכרחי בפורמט "הנער החכם, האמיץ, היפה, הנדיב והצנוע" שמרים לאתוס "הטובים ביותר הולכים ראשונים" ולכן כמובן חשוב להמשיך באותה הדרך. והכי פתטי, גם ברור לי, ממש באותו הרגע, שאני לגמרי בטוחה כי הבן שלי אכן ניחן בכל אותן סגולות, בוזמנית וכל הזמן; כי יש ערך לבחירותיו וראוי לעודד אחרים להמשיך בדרכו. פשוט אין מפלט. הגרון נחנק והעיניים מתמלאות בדמעות של תסכול.

אם טל היה מקשיב לריאיון הוא כנראה היה מחייך חיוך קטן וחומל על אימא שלו, שלא מחוברת למציאות (ומעולם לא הייתה, לדעתו, ולא רק לגבי תיאור ילדיה), והיה מזרז אותי לקחת את עצמי בידים ולהתכונן לאורחים שיגיעו לשבעה. הציניקן האהוב שלי לא היה מסוגל לדמיין את הנדיבות המתפרצת של אנשי ונשות הקיבוץ שבו נולד, המושב שבו התארחנו ושלל חבריו וחברינו, אך הוא כן היה מנחש שהאורחים יביאו איתם, עוד מהבית, הסבר סדור על אופניו למה שאירע.

חבריי הניאו-מרקסיסטים אולי מצפים שביקורי הנשיא, הפוליטיקאים והמנחמים הרבים ייצרו אצלי תודעה כוזבת של ערך לגבי מותו המיותר של טל. חברותי הפמיניסטיות אולי יוסיפו בעצב כי אין המחשה טובה יותר לטענה כי "האישי הוא הפוליטי", וסוציולוגים ביקורתיים כנראה ישימו לב כי הקיבוצניק נותר פריבילג גם במותו. בכל המקרים הללו, התיאור של טל עצמו נמחץ ונעלם בתוך קבוצת זהות שכל חברה בעלי מאפיין כללי זהה, לפחות אחד (כגון "ישראלי", "יהודי", "גבר" או "אשכנזי"). מבנה דומה של תיאור מציעים לי זוג חרדים חייכנים שבאו כל הדרך מירושלים כדי לפרוק אצלנו מאה (!) ספרי תהילים, כולם עם פניו של טל על הכריכה. לא נשאלתי אם רצוני בכתובים, כנראה כי תינוק שנשבה אינו מסוגל באמת להבין, וגם לא את המובן של "הרוג מלכות".

האורחים באו לבקרני בלב אוהב, וכולם אולי צודקים במידת מה לגבי התודעה הכוזבת שאני נתונה בה. הלוא אמרתי לטל חזור ואמור כי יש ערך ומשמעות לחיי יומיום בגליל העליון, וכי כל מי שיכול – ראוי שיתגייס לקרבי. אין בכלל ספק שהשפעת על הנסיבות שהובילו אותו לאותו מקום באותה שעה; ובמובן הנורא הזה, אני אישית אחראית למותו. אם אינני חשה על כך אשמה, ההיסק להסבר הטוב ביותר הוא אשליה עצמית עמוקה. עם זאת, ההתמקדות בתודעה כוזבת אולי מפספסת משהו קריטי. ראשית כי **תמיד** ניתן להטיל ספק בתוכן העובדות, המחשבות או המניעים שלי. רוטינה של הטלת ספק שכזו, כמעט על כל תיאור שאספק, תמיד אפשרית, ללא קשר לנתונים או לערכים הפוליטיים של הספקן, ודווקא משום כך הסבר באמצעות תודעה כוזבת רדיקלית, קצת כמו ספקנות רדיקלית, הוא לא מעניין במיוחד. ויטגנשטיין כבר אמר כי אין להתווכח עם הספקן, רק לפהק ולהסתובב לצד השני. שנית, ואולי חשוב יותר, תיאורים של טל הממוקדים רק בהיותו "ישראלי", "בורגני" או "גיבור ישראלי" מתעלמים מהדבר הכי חשוב ומרטיט בילד שלי: ייחודו המורכב והדינמי. ככל שדובר בו עוד ועוד תחת מושגי זהות אוניברסליים, כך הוא עצמו התפוגג והלך; נהיה קולב נוח למגוון תפיסות עולם סותרות. דוגמן.

טל היה חד-פעמי, וכדי לדבר עליו, עליו ממש, אולי עדיף לתאר את גומת החן הקטנה שהייתה צצה לפתע בלחי ימין (ברגעים מפתיעים של צחוק או בכי), את ריח צווארו כשיצא מהמים או את צליל צחוק הפעמוני (שבאופן פלאי תמיד הדגיש את נצנוץ עיניו). נעים לי מאוד להיזכר בו, אך תיאור שכולו אינדיבידואלי הופך את טל זר לכל השאר, כולל לאחיו התאום ואף לו עצמו. ויטגנשטיין צדק: אין שפה פרטית. אפשר כמובן גם לשתוק; או אולי לרקוד, לנגן, לצייר או למדוט אודותיו. בהחלט אפשר, אך בלי תיאור, בלי שפה, אין גם מחשבה, ועבור שנינו, טל ואנוכי, זו אולי המחיקה הנוראה מכול. בשורה התחתונה, מכל שלוש נקודות המוצא השונות אנו מוצאים עצמנו באותו מרתף אפל: או לתאר אותו באמצעות קטגוריות כלליות וכך למעוך אותו, או לדבר עליו באופן פרטי וכך לנתקו מרקמת חייו, או לשתוק אודותיו וכך להשכיחו. בלי מילים אי-אפשר, ועם מילים נגררות שלשלאות כבדות של זהות או זרות מוחלטת. טבעת למשול במ ולאחר. טבעת למשול במ ולקשרם. וחושך על פני תהום.

אבל תשומת לב להבדלים, ובעיקר **לשילוב של זרות וזהות**, מאפשרת לי לחשוב אחרת על טל ועל מותו, ומכאן נפתח לי חרך לתקווה ולחיים. הילד שלי ראה עצמו כבן הגליל העליון. זהותו המקומית, כמעט בהגדרה, חותרת נגד היטמעות מלאה בקולקטיב המשותף ולצד זאת שייכת אליו; ולכן הוא יצא להפגין נגד הפקרת הפריפריה על ידי המדינה, ובו בזמן דרש שאסע מהר יותר להסעה בשבעה באוקטובר. במקום ביטול הפרט בתוך קבוצת זהות כללית (כגון "יהודי") ובמקום פרט טהור המעוגן בעצמו (כפי שג'ון לנון דמיין לעצמו), דווקא המקומיות של טל מעניקה לו קול ומקום משלו; ובמקום לראות במותו זרות לא נגישה, אני מתאמנת בקבלה. זו איננה תביעה, כי למוות של בני אין פנים. הוא אמנם כוליות אינסופית כמוני כמוך, אך לא פגיע, ולכן אינני חייבת לו דבר. עם זאת, כל קבלה היא גם הזמנה לפעולה. היערכות לשלל אפשרויות, רובן מפחידות או אבסורדיות. ניטשה קורא לנו להגיב, "לרקוד על פי תהום", אבל אני לא ניטשה, ואין לי כוח לרקוד. שוכבת מטר מהקצה, מסוחררת ולא בטוחה. נדרש אומץ. לא להדחיק ולא לברוח. להתבונן במוות. ולחיות.

יחסי האורח והמארח יכולים אולי להצליח, אפילו לאורך זמן, אך הם אינם תמימים. יש מחקרים שמייחסים למארח אלטרואיזם. אחרים רואים במעשיו לא יותר מפרסום אמין לעצמו (הכבדה שתועלת בצידה). כך או כך, ההיררכיה ברורה: המארח מעל האורח. ובאמת, מותו של טל הוא לא בעל הבית כאן. לפחות לא כרגע. אנחנו מתקינים שולחן זיכרון גדול ונאה, אך בפינה, שלא ישתלט על כל המרחב. מאז השבעה אין סעודות גדולות, ובמקום אגרטלי פרחים מתחלפים עומד על השולחן סידור קבע של שיבולי חיטה, אבנים, מכתבים שכתב וקיבל וסביבוניים (נס לא יהיה פה, אבל טל אהב את "סביבון הפלא"). אני עדיין בוכה כמה פעמים ביום, וגם צוחקת.

היום יש לי שלושה ילדים, ואחד מהם מת. מותו כבר לא זר. כבר לא אורח. הוא נהיה בן בית. למעשה, מבין כולנו, טל הוא כרגע היחיד שחזר הביתה. שוכב צמוד לאריה השואג. יחדיו הם מביטים מדי ערב על החרמון הוורוד שמולם ועל העמק הנטוש שתחתם.

אילת שביט היא פילוסופית של המדע, יו"ר אגודת הפילוסופיה הישראלית ופרופסור מן המניין
במכללה
האקדמית תל חי ובטכניון.
